

ko da država ostane sekularna, ali da religijske zajednice ne diskriminira. Toplo je preporučam za čitanje studentima teologije, sociologije i povijesti i drugim čitateljima koji vole humanističke znanosti.

Organizatori konferencije i izdavači knjige jesu Europski abrahamski forum (EAF) na čelu s tübingenskim profesorom Stefanom Schreinerom, sarajevski ogranak Konrad Adenauer Stiftung (KAS) na čelu s direktoricom dr. Christinom C. Krause i Medureligijski institut u BiH na čelu s prvim direktorom Mag. Ahmetom Alibašićem. Priredena je i engleska verzija knjige, što će razmišljanja sudionika konferencije u Sarajevu učiniti dostupnim širokom krugu zainteresiranih čitatelja. Izdavačima čestitam, čitateljima želim ugodno čitanje!

Mato Zovkić

Životi biskupa i svećenika ugrađeni u Crkvu i narod

Anto PAVLOVIĆ, *Stotinu reverendi. Životopisi biskupa i nekih svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije koji su rođeni izvan nje*. Vlastita naklada. Slavonski Brod, 2008.

Ovo je knjiga koja zavređuje posebnu pažnju. Tu je govor o povijesnim osobama koje su ugradile svoj život, znanje, djelovanje u crkvenu i narodnu budućnost Slavonije i Srijema. Knjiga je to koja govori o životu i djelovanju biskupa i svećenika u području Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije, danas već Nadbiskupije Đakovačko-osječke i Srijemske biskupije. Piscu je ovo treća knjiga o ljudskim likovima. Prva knjiga *Povijest Crkve kroz likove svetaca* (1982.) i druga *Svećenički velikani u Hrvata* (2005.) svjedoče da je pisac pravi humanist, svećenik koji u svećeničkom poslanju vidi uzvišeno služenje Bogu, Crkvi i

povjerenom im narodu. Pisac nije po struči povjesničar ali je svojim radom postao stručan. On piše na temelju arhivske građe, i to znanstvenom metodologijom, navodi izvore, donosi dokumente, svjedočanstva, i na temelji njih iznosi svoje tvrdnje. Piše laganim stilom, argumentirano izlaže svoje tvrdnje o osobama i njihovim djelima. Piše pregledno, s naslovima i podnaslovima. Uvjerljiv je što je odlika dobrog intelektualca i u našem slučaju povjesničara koji svojim radom to postade. Obično se povjesničari kada pišu zaustave na većim djelima pojedinih ljudi važnih za povijest koja određuje i budućnost. Ovdje je riječ ne samo o djelima velikih i uglednih biskupa i svećenika, profesora, odgojitelja, nego i o njihovom životu, njihovim duhovnom liku, karakteru. To su biskupi i svećenici, dušobrižnici, vođe naroda, intelektualci, književnici, pjesnici, pisci i umjetnici koji su vršeci svoje duhovno poslanje s ljubavlju radili što su uradili pa i sebe i svoja djela poklonili Crkvi i svom narodu. Mnogi povjesničari lako zaobilaze i zaboravljaju takve likove a ovi, ovdje opisani, jesu velika ni uma, biskupskoga i svećeničkoga poslanja, vjernosti Bogu i Crkvi, kulturni djelatnici koji su udarili mnoge povijesne i duhovne temelje u Slavoniji i Srijemu. Pisac u izabраних 100 uglednika ovih dviju biskupija nalazi stožerne povijesne i duhovne odrednice povijesti i duhovnoga rasta u vjeri kroza zadnja tri stoljeća ovih biskupija. On u njima vidi život i djela koja se ne smiju zaboraviti. Ne smiju se zaboraviti ne zato što su bili uzorni i poštenu ljudi, biskupi i svećenici, nego zato što njihov život i djela traju i danas kao putokazi kako treba živjeti i djelovati i u naše vrijeme. Pisac je očito voden geslom iz Sirahove knjige: "Opjevajmo slavne muževe ... ovi bijahu ljudi pobožni kojih se dobra djela ne zaboravljaju; u potomcima njihovim ostade bogata baština što je oni namriješe (Sir 44,1.10-11). To je baština neizmjerne vrijednosti koju će opisivati i opjevavati još mnoga stoljeća. Tko da ne slavi vode svo-

ga naroda u borbi za slobodu, narodnu i crkvenu, između Beča, Pešte, Beograda, Istambula, tko da ne slavi graditelje sjemeništa, katedrale, mnogih župnih i narodnih ustanova. Tko da se ne divi mnogim književnim djelima koja su stvorili i namrli budućim pokoljenjima, tko da ne slavi mnoge dične intelektualce profesore Bogoslovije koji su odgojili generacije dobrih i uzornih svećenika kao i novih uglednih intelektualaca koji su dali duhovno i pučko obličje širokoj Slavoniji i Srijemu.

Pisac opisuje osobe u razdoblju od Karlovačkoga mira (26. I. 1699. u Srijemskim Karlovcima sklopljen nakon pobjedonosnih ratova za oslobođenje od Turaka) do naših dana. Zanimljiv je kriterij izbora opisanih uglednika. Prvi je njihovo mjesto rođenja *izvan* Bosanske, odnosno Srijemske biskupije a drugi je njihova *godina smrti*.

Značajno je da pisac vrlo pregledno opisuje život i djelovanje pojedinih uglednika vlastitoga izbora. Uza svakoga odmah donosi podatke života, službi i akademskih gradusa. Potom donosi kratki sažetak, dokumentirano opisuje život i pastoralno djelovanje, pisana djela i kritički se na sve osvrće i vrednuje njihove zasluge za Crkvu i narod. Na kraju o svakom pojedinom licu donosi popis literature.

Knjigu je razdijelio u tri poglavlja:

1. "Pastoralni djelatnici od smrti biskupa Nikole Ogramića – Olovčića do otvaranja Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu (1701.-1806.)." S Ogramićem započinje svoje djelo. O njemu piše: "posljednji je to bosanski biskup porobljene Istočne Slavonije i Bosne koncem XVII. stoljeća te prvi biskup koji obnavlja oslobođeno Đakovo i u njemu uspostavlja sjedište Bosanske biskupije." Tu je mnogo podataka vrijednih za proučavanje srednjovjekovne Bosanske biskupije. Bio je "protagonist za oslobođenje hrvatskog naroda od Turaka" (str. 14). Tragično je ubijen od zavedenih vjernika. Pisac donosi i nove dokumente od njegovim ubojicama. Sahranjen je u franjevačkom samostanu u Našicama. Potom su

opisani biskupi Petar Stanislav Crnković, Franjo Jany (Srijemski biskup), Đuro Patačić De Zajezda koji je bio veliki prijatelj franjevac. Njima je u Đakovu sagradio samostan (1711.-1714.). Isposlovaio je od cara Leopold I. potvrdu darovnice cara Ferdinanda III. kojom je bosanski biskup dobio u posjed Đakovo i okolicu, sve što je carska vojska oslobodila od Turaka (str. 32). Iz života i djelovanja Luke Natalia, župnika u Nijemcima, pečuškoga vikara za Srijem i kasnije beogradskoga biskupa čitaju se i povijesne okolnosti na tromedi Pečuh-Beograd-Đakovo. To je vidljivo i iz života Franje Josipa Vernića, srijemskoga biskupa, kao i Andrije Natalia, pečuškoga biskupskog vikara za Slavoniju. Mnoštvo povijesnih zanimljivosti i iz života Gabrijela H. A. Patačića od Zajezde, srijemskoga biskupa, a poslije kaločkoga nadbiskupa, graditelja kaločke katedrale. Na području Slavonije i Baranje osnovao je 15 novih župa. Nesuglasice s franjevcima događaju se za bosanskoga ili đakovačkoga biskupa Petra Bakića de Lak (Lach). Srijemski biskup Ladislav Szörenyi odlikovao se obnovom srijemske biskupije nakon oslobođenja od Turaka. Umro je na glasu svetosti. Biskup Franjo Thauzy bio je zagrebački kanonik a stolovao je u Đakovu nešto više od godinu dana. Vratio se u Zagreb i nastojao uspostaviti redovitu crkvenu upravu u Zagrebačkoj biskupiji. Od Beča je 1753. god. isposlovaio udaljavanje franjevac sa župa i povratak u samostane. Posljednji bosanski biskup Josip Antun Čolnić de Čolka graditelj je biskupske rezidencije. Osnivao je nove župe i naseljavao prognanike iz Bosne. Osnovao je pučku školu u Đakovu. Značajan je i životopis Froka Zefiq o Mihaelu Summa, nadbiskupu skopskom koji je došao u Osijek. Pisac ga ovdje prenosi i daje tako uvid u povijesna događanja na Kosovu i Makedoniji toga vremena. Prvi biskup sjedinjenih biskupija bio je Matej Franjo Krtica koji se odlikovao pastoralnom skrbi. Brine se za izdavanje katekizma na hrvatskom jeziku. To je

povjerio Đuri Sertiću koji ga objavljuje 1791. god. Započeo je pripreme za gradnju biskupijskoga sjemeništa. U ovom prvom dijelu opisano je još nekoliko uglednih svećenika a na kraju pisac donosi važan prilog s popisom svih pastoralnih djelatnika od 1701. do 1806. god.

2. U drugom dijelu "Pastoralni djelatnici od osnutka Bogoslovnoga sjemeništa do gradnje sadašnjega sjemeništa (1806.-1914.)", pisac nas uvodi u već prilično poznatu povijest ovih biskupija. Ali uvijek unosi zanimljive pojedinosti pa se djelo čini vrlo dopadljivim i privlačnim. Već 1805. god. odlučeno je da se franjevci presele u Brod a u njihovom samostanu osnuje sjemenište. Biskup Antun Mandić 1806. god. otvara Bogoslovno sjemenište. I već je tu 53 bogoslova. Prosvjetiteljstvo slomom feudalizma 1848. god. zahvaća cijelu Europu. Biskup Josip Kuković zahvalio se na službi i otišao u Beč a novim biskupom postao je Josip Juraj Strossmayer. On gradi veličanstvenu katedralu u Đakovu. Dr. Đuro Sertić postaje prvi rektor Bogoslovnoga sjemeništa. Piše prvi katekizam na hrvatskom i mnoga druga duhovna djela. Biskup Antun Mandić osniva Filozofsko teološku školu i Sjemenište 6. XI. 1806. Mandić je ustrojio biskupijsku upravu, razdijelio je na arhidakonate, kreirao nove dekanate, vizitira župe, uvodi opetovne ispite za svećenike itd.

Pisac u ovom dijelu opisuje mnoge vrijedne i ugledne župnike i svećenike: Ivan Krstitelj Lipljanić, Franjo S. S. Ruschegg, Gjuro Qesar De Persanova (mnogo zanimljivosti iz njegova života), Luka Sučić, dr. Franjo Kolundjić i mnogi drugi. Tu je i riječ o biskupu Emeriku Mirku Raffay. Pisac ga imenuje: mudri, časni, razboriti i pobožni biskup. Matija Pavo Sučić biskup je dobre čudi i plemenita srca. U nizu su i ugledni profesori Josip Matić, Aleksandar Tomić, Vilim Korajac, Josip Šestak, dr. Franjo Rački, đakovački kanonik, Dragutin Antun Parčić, jezikoslovac, leksikograf i enciklopedist i mnogi drugi.

I ovom drugom dijelu pisac dodaje prilog s popisom svih pastoralnih djelatnika od 1806. do 1914. god.

3. Treći i najveći dio knjige je (str. 283-550.) "Pastoralni djelatnici od gradnje novog Bogoslovnog sjemeništa do naših dana (1914.-2006.)" obiluje dokumentima i već nama živima dragocjenim uspomenama na mnoge nam poznate biskupske i svećeničke likove našega vremena. Pisac nam oživljuje uspomene na lik biskupa Ivana Krapca koji je novo Bogoslovno sjemenište otvorio 4. siječnja 1914. god. Radi se o monumentalnoj zgradi koja je i danas ponos Đakova i Nadbiskupije. Kroz nju su prošli brojni studenti, od Maribora do Skopja, u vrijeme režima Titove Jugoslavije. Tu su djelovali ugledni profesori koje pisac ovdje donosi: Alojzije Vincetić, dr. Andrija Spiletak, dr. Rudlof Schütz, dr. Emil Mayer, dr. Silvestar Kiš, prof. Marijan Jelenčić, prof. Josip Štimec, dr. Ivan Kopic, dr. Jakov Benković, dr. Srećko Bošnjak, biskup Ćiril Kos, Vilim Hirschenhauser. O svakom je mnogo zapačeno, od svakoga je mnogo toga ostalo kao trajni spomen duhovnosti, uloženog znanja i rada u izgradnji budućih novih generacija obiju biskupija. Pisac je posvetio mnogo toplih riječi o mnogih svećenicima župnicima od kojih mnogi ostadoše kao stožeri duhovnosti, dobrote itd. Nezaboravne su uspomene na Franju A. Evetovića, Josipa Horvata, dr. Luku Senjaka, Franju Lessara, Mirka Novaka, odgojitelja dr. Jakšu Pliverića, Ivana Renčevića. Posebno je bljesnuo svojim spisateljskim djelima dr. Vilko Anderlić, docent sociologije, kanonik i župnik. Mladen Relja nezaboravni je duhovnik časnih sestara i bogoslova u Đakovu. A msgr. Josip Sokol, generalni vikar, prepošt Kaptola, ostavio je trajnu uspomenu na crkvenoga dostojanstvenika koji svoje službe ozbiljno, vjerno i uzorno izvršava. O Slavonsko brosdskim župnicima Josipu Rimcu i Vidu Mihaljeku pisac je donio svjedočanstva vjernika, svoje osobno i mnogih dokumenata koji svjedoče njihovo zalaganje o duhovnoj obnovi s njima zapo-

četom u tom gradu. Zadnji u nizu piščeva izbora jest dr. Viktor John Pospishl, kape- lan, aktuar, kateheta i vojni svećenik. Ro- đen u Beču a završio svoje svećeničko dje- lovanje u Americi, u Old Bridge, New Jer- sey. Život mu je bio prava avantura, sveće- ničko djelovanje dostojanstveno i uzorno, djela brojna, na hrvatskom i engleskom, i znanstvene učenosti.

I na kraju ovoga dijela je prilog s popi- som svih pastoralnih djelatnika u ovom vremenu te slijedi popis birane literature kojom se služio a korisna je za povijest ovoga razdoblja i života i djelovanja iza- branih i opisanih ličnosti u ovoj knjizi.

Knjiga je pisana s ljubavlju prema broj- nim biskupima i svećenicima koji su svo- jim životom i djelima zasvjedočili svoju

vjeru prema Bogu, Crkvi i svom narodu. Ona je mozaik ljubavi satkan zanosom svećenika rođenih izvan ovih biskupija a sav su svoj život iz ljubavi prema Kristu i Crkvi ugradili u Bosanku ili Đakovačku i Srijemsku biskupiju. Pisac je očito jedan od onih koji u svećeničkom životu vidi dje- lovanje Krista u suvremenom svijetu. On im ovim djelom odaje zasluženo poštova- nje i daje primjer čitateljima kako će u nji- ma prepoznati velikane Crkve i našega hrvatskog naroda. Knjigu preporučujem čit- ati, svećenicima, povjesničarima, časnim sestrama, studentima, svima koji u sveće- ničkom služanju prepoznaju poslužitelje Krista Isusa (usp. Rim 15,16).

Božo Odobašić